

METİN
SÖREN
07
8

ANADOLU'DA SANAT ORTAMI DERS NOTLARI

Dr. As. Ayla Ödekan

İ.T.Ü. MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK TARİHİ VE RESTORASYON KURSÜSÜ-1978

MİNYATÜR

Konular:

1. Olayları Hikaye eden minyatürler
 - 1.1. Klasik İslâm ve Osmanlı edebiyatının ürünlerini süsleyenler
 - 1.2. Sultan ve Vezirlerin hayat ve seferlerini süsleyenler
 - 1.3. Dini konulu yapıtlarda yer alanlar
2. Yerleşmeler ve Manzaralar
3. Bilimsel konulu minyatürler
 - 3.1. Tıp ile ilgili elyazmalarını süsleyenler
 - 3.2. Astroloji ile ilgili elyazmalarını süsleyenler
 - 3.3. Garip yaratıklar ve hayvanlarla ilgili elyazmalarını süsleyenler
4. Patreler

Sanatçılar

- . Aynüddevlé, Kaluyan, 13. yy
- . Sinan, 15. yy
- . Nakşî Baba Nakkaş, Şebilizâde Ahmed, Eflatun, Lokman,
- . Tebrizli Veli Can, Osman Reis Haydar Nigâri, 16. yy
- . Levni, 18. yy

Terimler:

- . Arslanhane
- . Cedvelkeş
- . Ehl-i Hiref Defterleri
- . kattâ
- . menakb-ı hünerverân
- . musavvir
- . mücellid
- . nakkaşhane (nigârhane)
- . şehnâmecî
- . tarrâh
- . tezhip
- . vak'anüvüs
- . vassâl

Kaynakça:

- Arseven, C. E. Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İst., 1970, s. 224-229.
- Aslanapa, O. Türk Sanatı, Doğan Kardeş Yay., s. 127-147.
- Atasoy, N. - Turkish Miniature Painting, Publications of the R.C.D. Cultural Institute, no. 44, İst., 1974.
- Çağman, F. İslâm Sanatında Türkler, Tifdruk Bas., İst., s.85-88.
- Türk El Sanatları, Yapı ve Kredi Ban., Tör-As Ofset Bas., İst., 1969, s.69-72.

HAT SANATI

Kullanıldığı yerler:

- . elyazmaları
- . kıt'a
- . levha
- . cami yazıları
- . yazıtlar

Kullanılan malzeme:

- . is mürekkebi (sivâd-ı şahm-yağ karası)
- . kamyş kalem
- . âhârli kağıt
- . mükre
- . öd külü
- . tebeşirli cuha
- . yazı altlığı
- . kalemtıraş
- . miktâ'
- . divit (devât)

Türler:

- . küfî, sülüs, nesih, tevkî, rik'a, talik, divan siyakat, müsenna, nestalik, muhakkak, reyhani

Hattatlar:

- . Yakutü'l Musta'simî, 13.yy
- . Şeyh Hamdullah, 15.-16. yy
- . Ahmed Karahisari, 16.yy
- . Hafız Osman, 17.yy - Derviş Ali
- . İsmail Zühdü, 18.yy - Mehmet Es'ad Yasari
- . Mustafa Rakım
- . Mustafa İzzet
- . Mehmed Şevki
- . Kazasker Mustafa İzzet Efendi, 19.yy
- . Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer
- . Kamil Akdik
- . Hamid Aytaç
- . Necmeddin Okyay
- . Hulusi Yazgın, 20.yy

Terimler:

- Aklâm-ı Sidde
- çanak (kâse)
- çeli
- hafi
- hattat seçereleri
- hatt-ı icâze
- icazetname (ketebe kı'ası)
- keşideli harf
- küp
- nokta
- hüsnühat

meşkâne
meşk hocası
murakka'
müsenna
sentraş
sur
teşrifatı bozuk
teşrifatı yerinde
tokça
tuğra
vakfe yapmak
yazı taklidi
yığma
zerndut
hüsnühât

Kaynakça:

- Arseven, C.E. Les Arts Decoratifs Turcs, Milli Eği-
tim Bas., İst., s.331-351.
Arseven, C.E. Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İst., 1970
s.78-82.
Derman, U. "Kanunî Devrinde Yazı San'atımız",
Kanunî Armağanı, T.T.K.Yay.:7,
sayı:55, T.T.K.Bas. 1970, s.269-289.
Derman, U. İslâm Sanatında Türkler, Tifdruk Bas.,
İst., s.55-56.
İnal, İ.M.K. Son Hattatlar, Milli Eğitim Bas., İst.,
1970.
Kerametli, C. Türk İslâm Eserleri Müzesi, Ak Yay.:3,
Z.Güvenli Apa Ofset, İst., 1974, s.9-20.
Türk El Sanatları, Yapı ve Kredi Ban.Yay., Tör-As
Ofset Bas., İst., 1969, s.78-82.

DERİ İŞLERİ

Kullanıldığı yerler:

- . mimarlık (kapı perdesi)
- . savaş eşyası (kalkan, ok ve yay torbası, kesici alet kını, hayvan koşumu..)
- . gündelik eşya (sofraya altlığı, torba, pabuç-çizme, hurç-sandık, kese..)
- . çilt
- . karagöz tasviri

Çiltcilik:

deriler- meşin (koyun)
sahtiyan (keçi)
gazel (rak)

bölümler-

kapak
sutap
miklab

teknikler-

- . basit deri çilt (bezemesiz)
- . yazmakap
- . gömmekap
- . boyalı ve lâke karton çilt
- . bezemeli kumaş ya da kağıt kaplı karton çilt

altınlama-

- . altın levhaların tutkalla yapıştırılması
- . altın suyunun fırça ile sürülmesi
- . altın tozu ya da suyu püskürtme

Kaynakça:

- Arseven, C. E. Les Arts Decoratifs Turcs, milli Eğitim Bas., İst., s. 305-319.
- Arseven, C. E. Türk Sanatı, Cem yayınevi, İst., 1970, s.279-283.
- Çiğ, K. Türk Kitap Kapları, Yapı ve Kredi Ban. Anonim Şirk., İst., 1971.
- Meriç, R.M. Türk Cild Sanatı Tarihi Araştırmaları 1, Ank. Un. İlahiyat Fak. Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Enstitüsü: 3, Güven ve Sevinç Mat., Ank., 1954
- Türk El Sanatları, Yapı ve Kredi Ban.; Tör-As Ofset Bas., İst., 1969, s. 100-164.

EBRU

Malzeme:

- .destezenk
- .kitreli su
- .toz boya
- .öküz ödü
- .kıl fırça

Desen adları:

somaki, kumlu, katip, taraklı, battal, çiçekli

Teknik:

- .kağıt genişliğindeki tekne içine kitreli su konur
- .renkler mermer üzerinde destezenk ile ezilir
- .kitreli ve ödlü suya toz boya serpilir
- .kağıt suya yatırılır ve sıyrılarak alınır
- .ipe asılır

TEZHİP

Desen adları:

- .hizip gülü, halkâr (tahrirli ve tahrirsiz), şüküfe, secde gülü

Yere göre adları:

- .başlık, süre başı, koltuk

Terimler:

- .müzehhip
- .zer en der zer
- .ulama
- .zencerek
- .lika

Kaynakça:

- Arseven, C. E. Les Arts Decoratifs Turcs, Milli Eğitim Bas.,
İst., s. 320-321.
- Arseven, C. E. Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İst., 1970, s.283.
- Türk El Sanatları, Yapı ve Kredi Ban., Tör-As Ofset as.,
İst., 1969, s. 89-92, 97-98.

HALI

Kullanıldığı yerâ göre sınıflandırma:

- . taban halısı
- . duvar halısı
- . yastık

Dokunuşa göre sınıflandırma:

- . düğümlü
 - 1.1. Gördes
 - 1.2. Sine
- . dokuma

Düğümlü halı:

1. Selçuklu
 - 1.1. Konya Alaeddin Camisi'nde bulunanlar
 - 1.2. Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nde bulunanlar
2. Holbein
 - 1.1. Holbein 1
 - 1.2. Holbein 2
 - 1.3. Holbein 3
 - 1.4. Holbein 4
3. Uşak
 - 3.1. Madolyonlu
 - 3.2. Yıldızlı
 - 3.3. Kuşlu
4. Bergama
5. Seccade (Gördes, Kula, Lâdik, Kırşehir, Milâs)
6. Osmanlı Saray Halısı

Tezgâh türleri:

- . dikey
- . yatay

Terimler:

- . istar
- . argaç (çözgü)
- . arış

Kaynakça:

- Arseven, C. E. Les Arts Decoratifs Turcs, Milli Eğitim Bas. Ist., s. 270-300.
- Arseven, C. E. Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İst., 1970, s. 251-262.
- Aslanapa, O. Türk Sanatı, Doğan Kardeş Yay., İst.,
- Kerametli, C. Türk İslâm Eserleri Müzesi, Ak Yay.: 3, Z. Güvenli
- Öney, G. İslâm Sanatında Türkler, Tifdruk Bas., İst., s. 127-128.
- Türk El Sanatları, İapı ve Kredi Ban. Yay., Tür-As Ofset Bas., İst., 1969, s. 10-14.

DOKUMA

Kumaş türleri:

kemhâ, kadife, diba, çatma, atlas, gezi, tafta, kutnu, serenk, şahî benek, zer-i bafet, canfes, serâser, kefiye

Merkezler:

- . Sivas, Kayseri
- . İstanbul(Üsküdar), Antakya, Bursa, Bilecek

Yazma:

Teknik:

- . tezgâh üstüne serme
- . şaplama
- . çivitle desenlerin çizilişi
- . çeşitleme
- . Deniz suyu ile yıkama

Terimler:

- . karakalem yazma
- . elvân
- . baskı yazma
- . sürme yazma

Kaynakça:

- Arseven, C. E. Les Arts Decoratifs Turcs, Milli Eğitim Bas. İst., s. 227-237.
- Arseven, C. E. Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İst., 1970, s. 265-279.
- Koçu, R. E. Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü, Sumerbank Kültür Yay.: 1, Başnur Mat., Ank., 1967.
- Öney, G., İslâm Sanatında Türkler, Tifdruk Mat., İst., s.129.
- Öz, T. Türk Kumaş ve Kadifeleri, 1, İst., 1946.
- Türk El Sanatları, Yapı Kredi Bank., Tör-As Ofset Bas. İst., 1969, s. 45-48.

MADEN İŞLERİ

Kullanıldığı yerler:

- . mimarlık (pencere parmaklığı, kapı tokmağı, musluk, alem..)
- . savaş eşyası (kılıç, kalkan, miğfer, zırh...)
- . gündelik eşya (tepsi, sahan, tas, ibrik, maşrapa, kepçe, kazan, bakraç, havan, şamdan, davul, buhurdan, fener, lamba..)
- . süs takı (küpe, kemer, bilezik, muska, gerdanlık, başlık, kemer tokası..)

Maden cinsleri:

- . saf (demir, bakır, altın, gümüş)
- . alaşım (tunç: demir, bakır, pirinç: bakır, kalay, kurşun)
- . kaplama (tombak: bakır üzerine altın)

Teknikler:

- . döğme
- . dökme
- . çekme (tornalama)
- . kesme
- . kazma
- . çalma
- . kakma
- . savatlama (niello)
- . çakma
- . kalıp çakma
- . ajur
- . kaplama
- . mineli kabartma
- . telkâri

Terimler:

- . tombak
- . telkâri

Kaynakça:

- Arseven, C. Les Arts Decoratifs Turcs, Milli Eğitim Bas., İstanbul, s. 118-147. s.237-240.
- Arseven, C. Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1970.
- Erginsoy, Ü. "Türklerin İslâm Maden Sanatına Katkıları", İslâm Sanatında Türkler, Tifdruk, İstanbul.
- Kerametli, C.-Z. Güvemli, Türk İslam Eserleri Müzesi, Ak Yayınları: 3, Apa Ofset, İstanbul, 1974, s. 45-48.
- Türk El Sanatı, Yapı ve Kredi Bankası Yay., Tör-As Ofset Bas., İstanbul, 1969, 109-114.

AHŞAP İŞLERİ

Kullanıldığı yerler:

- . mimarlık (pencere panmaklığı, tavan, dolap, kapı mimber...)
- . gündelik eşya (sehpa, kavukluk, yazı takımı, kutu, çekmece, tahta kaşık, sandık, taht, kayık, rahle, kur'an mahfazası...)

Ahşap cinsleri:

- . abanoz, meşe, ihlamur...

Teknikler:

1. künde-kâri
 - 1.1. gerçek
 - 1.2. taklit
 - 1.2.1. çakma ve kabartma
 - 1.2.2. tüm kabartma
2. Kabartma
 - 2.1. düz yüzeyli derin oyma
 - 2.2. yuvarlak yüzeyli derin oyma
 - 2.3. çift katlı kabartma
 - 2.4. eğri kesim tekniği
3. Kafes
4. Kakma
5. Boyama

Terimler:

- . edirnekâni
- . künde-kâri
- . bağa, sedef, fildişi

Kaynakça:

- Arseven, C. E., Les Arts Decoratifs Turcs, Milli Eğitim Bas., İstanbul, s.193-208.
- Arseven, C. E., Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İst., 1970, s.216-223.
- Kerametli C.- Z. Güvenli "Ağaç İşleri Bölümü", Türk İslâm Eserleri Müzesi, Ak Yay.:3, Apa Ofset, İst. 1974, s. 40-44.
- Öney, G. "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri", Sanat Tarihi Yıllığı, sayı:3, 1970, s. 135-150.
- Öney, G. İslâm Sanatına Türkler, Tifdruk Mat., İst., s. 126-127.
- Türk El Sanatları, Yapı Kredi Ban., Tör-As Ofset Bas., İst., 1969, s. 139-142.

CAM

Cam eşya: nargile, fincan, vazn, kase, şekerlik, parfüm şişesi, şekerlik, karlık, lâledan, kandil, ibrik, bardak..)

Mimaride: pencere (vitray)

Teknikler:

- . şişirme
- . kalıplama
- . dökme
- . traş ve kazma

Cam Bezeme Teknikleri:

Üretim yerleri:

- . hareleme
- . kabartma
- . gömme
- . yapıştırma
- . tabakalı kaplama
- . traş
- . buzlama

- . Beykoz
- . Cubuklu

Terimler:

- . filigram
- . çeşimbülbül

Kaynakça:

- Arseven, C. E. Türk Sanatı, Cem yayınevi, İst., 1970, s. 250.
- Bayramoğlu, F. Turkish Glass Art and Beykoz Ware, Istanbul Mat., İst., 1976.
- Kerametli, C.- Z. Güvenli "Cini, Seramik ve Cam İşleri", Türk İslâm Eserleri Müzesi, Ak Yayınları; 3, Apa Ofset, İstanbul, 1974, s. 45-48.
- Öney, G. "İslâm Süsleme ve El Sanatlarına Türklerin Katkısı", İslâm Sanatında Türkler, Tifdruk Mat., İst., s. 125.
- Türk El Sanatları, Yapı ve Kredi Ban. Yay., Tör-As Ofset Bas., İst., 1969, s. 139-142.

KERAMİK

Türleri ve Teknikleri:

1. sırsız keramik
 - 1.1. baskı
 - 1.2. kazma
 - 1.3. barbutin
 - 1.4. karışık
2. sırlı keramik (a. şeffaf sırlı, b. renkli sırlı)
 - 2.1. sirâltı
 - 2.1.1. İznik
 - 2.1.2. Kütahya
 - 2.1.3. Çanakkale
 - 2.2. sırüstü
 - 2.2.1. lüster (perdah)
 - 2.2.2. minai
3. slip
4. sgraffitto
5. akıtma.

Kaynakça:

- Arseven, C. E. Les Arts Decoratifs Turcs, Milli Eğitim Bas., İst., s. 148-175.
- Arseven, C. E. Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İst, 1970, s. 240, 249.
- Aslanapa, O. Türk Sanatı, Doğan Kardeş yay., İst., s. 87-126.
- Aslanapa, O. Anadolu'da Türk Çinive Keramik Sanatı, Türk Kültür Araştırmaları Ens. Yay., İst., 1965.
- Kerametli, C. - Türk İslâm Eserleri Müzesi, Ak ay.: 3, Z. Güvenli
Öney, G. İslâm Sanatında Türkler, Tifdruk mat., İst., s. 123-125.
- Türk El Sanatları, Yapı ve Kredi Ban., Tör-As Ofset Bas., 1969, s. 54-61.
- Yetkin, Ş. Anadolu'da Türk Çini Sanatınının Gelişimi, İst. Uni. Ed. Fak. Yay.: 1631, İst., 1972.